

ІСТОРІЯ ОСВІТИ, СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

УДК [37+821.161.2'25](092)(045)

DOI

**ТВОРЧИЙ СПАДОК УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДАЧА,
ПЕДАГОГА ТА АДВОКАТА ОЛЕКСАНДРА КОНИСЬКОГО**

Кочубей Тетяна, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського.

ORCID: 0000-0002-9104-8442

E-mail: udpu_tania@ukr.net

Середа Христина, науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського.

ORCID: 0000-0002-4510-7173

У статті розглянуто життєвий і творчий шлях українського перекладача, педагога та адвоката Олександра Кониського. Охарактеризовано його літературну, громадську, освітню, видавничу й правничу діяльність. Визначено внесок у розвиток освіти, зокрема створення підручника «Граматика» та «Українських правописів» (1862). Наголошено на його ролі в національному русі, організації Полтавської громади й Братства тарасівців. Відзначено, що його твір «Молитва за Україну» («Боже великий, єдиний») став духовним гімном України.

Ключові слова: український письменник, перекладач, педагог, Олександр Кониський, громадський діяч, просвітницька діяльність, видавець.

**THE CREATIVE LEGACY OF UKRAINIAN TRANSLATOR,
EDUCATOR, AND LAWYER OLEKSANDR KONYSKY**

Kochubei Tetiana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the Department of Pedagogical Source and Biographistics V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational.

ORCID: 0000-0002-9104-8442

E-mail: udpu_tania@ukr.net

Sereda Khrystyna, Researcher of the Department of Pedagogical Source and Biographistics V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine.

ORCID: 0000-0002-4510-7173

The article highlights the life and creative path of Ukrainian translator, educator and a lawyer Oleksandr Yakivych Konyskyi. It describes his creative legacy, which consists of over a hundred poetic and prose works, as well as journalistic writings. The article notes the significant contribution of the educator and translator to publishing activities and the creation of the textbook "Grammar." It has been established that his most famous work was "Prayer for Ukraine" ("God Almighty, One and Only"), which became the anthem of Ukraine. It is emphasized that Oleksandr Yakivych Konyskyi was one of the key figures of the Ukrainian national movement in the second half of the 19th century. It

has been established that the outstanding teacher and translator took an active part in the organization of the Poltava community, whose main task was considered by its members to be the education of the Ukrainian people. It has been established that the primary task of the community members, including Oleksandr Konysky, was to carry out educational activities among the broad strata of the Ukrainian people. It has been revealed that one of his main achievements was "Ukrainian Spelling," published by Oleksandr Konysky in 1862 in his native language for elementary school students, which gained wide recognition in schools. It is emphasized that his "Prayer for Ukraine" became the spiritual anthem of Ukraine. It has been established that the main areas of Oleksandr Konysky's activity were literary (author of fiction, journalism, popular science works, biographical studies, the spiritual anthem of Ukraine "Prayer for Ukraine (God Almighty, One...)"), social and cultural-educational (active participant in the Ukrainian national revival, organizer of the Tarasivtsi Brotherhood – a youth national consciousness organization, participated in the creation of Ukrainian schools, held readings and created educational circles, initiated the creation of the All-Ukrainian Public Fund "Prosvita"), as well as publishing (founder and editor of Ukrainian magazines) and legal (defended peasants in court cases, advocated for social justice).

Keywords: Ukrainian writer, translator, educator, Oleksandr Konysky, public figure, educational activities, publisher.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Творчий спадок Олександра Яковича Кониського, українського письменника, перекладача і педагога, літературознавця, публіциста, адвоката, громадського і культурно-просвітницького діяча є значним і різноманітним, включаючи понад сто прозових і поетичних творів, а також публіцистичних праць. Ним зроблений значний внесок у видавничу діяльність, зокрема створення відомим педагогом підручника «Граматка» [8].

Найвідомішим твором Олександра Кониського є вірш «Молитва за Україну» («Боже великий, єдиний»), який став духовним гімном України. Олександр Якович Кониський належав до ключових постатей українського національного руху другої половини XIX століття. Захоплювався творчістю Т. Шевченка, В. Шекспіра, Й. Вольфганга Гете, Дж. Байрона, В. Теккерея, Ч. Діккенса, Вольтера, Л. Фейєрбаха та книжками «Ластівка» Є. Гребінки, «Молодик» І. Бецького, але погляди Олександра Кониського сформували насамперед завдяки творам Тараса Шевченка.

Його світогляд та любов до українського народу, а також думка педагога про те, що народ вартий кращої долі, але йому бракує освіти й культури – все це утверджувалося в свідомості Олександра Кониського завдяки самоосвіті. Він брав активну участь в організації Полтавської громади, головним завданням якої було просвітництво українського народу. Піклувався також про відкриття недільних шкіл для простолюду. Як зазначає Побірченко Н. С., основним завданням громадівців, в тому числі і Олександра Кониського, було здійснення просвітницької діяльності серед верств українського народу та відкриття недільних шкіл для простолюду [17, с. 395].

Тому спадок українського перекладача, педагога, громадського діяча та організатора недільних шкіл Олександра Яковича Кониського є досить актуальним для сьогодення, особливо нині, коли Українська держава відстоює свою незалежність і право на своє існування.

Завданнями статті є визначення основних напрямків діяльності Олександра Яковича Кониського, зокрема таких як: літературний, громадський, культурно-просвітницький, видавничий та правничий, а також значення його спадку для сьогодення та висвітлення його ролі з позиції адвокатської діяльності стосовно запровадження української мови в суді.

Мета статті полягає у висвітленні творчого спадку Олександра Кониського, його

ролі в поширенні освіти серед сільського населення Полтавщини, започаткування народних читань, видання «Українських правописів» рідною мовою для учнів початкових класів, створення ним підручників з математики українською мовою, а також адвокатської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчий спадок Олександра Кониського досліджували: Александров О. зацентрував увагу на адвокатській діяльності Олександра Кониського [1]. Бойко Н. вивчала художньо-стильові домінанти в малій прозі Олександра Кониського [4], а також історію співпраці О. Кониського та О. Барвінського [3], Іваницька С. приурочила дослідження проблемі епістолярного спілкування Олександра Кониського та Іллі Шраги [5], Клименко Н. висвітлила постать Олександра Кониського з позиції борця за права і свободи та окреслила нові грані його адвокатської діяльності [6], Левченко І. зацентрувала увагу на постаті Олександра Кониського в громадсько-політичному житті України та Галичини другої половини XIX століття [14; 15], а також наголосила на становленні його поглядів щодо україно-польського питання, Побірченко Н. С. висвітлила його діяльність як педагога, письменника, публіциста, громадського діяча та організатора недільних шкіл [17], праця Івана Франка приурочена життю і діяльності Олександра Кониського [20], біографія Олександра Яковича Кониського представлена на електронному інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [2].

Аналіз творчого спадку Олександра Кониського [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13] та публікацій про його діяльність [3; 4; 5; 6; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20] засвідчує про необхідність глибшого дослідження його ролі як перекладача та педагога, борця за права і свободу, організатора недільних шкіл, а також адвокатської діяльності.

У процесі написання статті використовувалися емпіричні, емпірично-теоретичні (або комплексні) та теоретико-методологічні методи, а також підходи дослідження, зокрема такі як: історичний та логічний підходи, аналіз та синтез, узагальнення і систематизація. Зазначені методи і підходи дозволили виділяти певні закономірності діяльності Олександра Яковича Кониського, а також ширше розкрити його творчий шлях як видатного педагога, перекладача і адвоката.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження творчого спадку Кониського Олександра Яковича встановлено, що він дбав про поширення освіти серед сільського населення Полтавщини. У 1861 році «увійшов до складу загальної педагогічної ради, створеної у Полтаві для координації роботи шкіл різних типів на громадських засадах» [17, кн. 1, с. 396]. З його ініціативи вперше у Полтаві було започатковано народні читання (публічні лекції).

До заслуг Олександра Яковича варто віднести і «Українські прописи» видані ним в 1862 р. рідною мовою для учнів початкових класів і які здобули широке визнання в школах [17, кн. 1, с. 397]. Також особливій уваги заслуговує розпочата ним робота над створенням підручника з математики українською мовою [17, кн. 1, с. 397]. Він був противником впровадження антипедагогічних методів покарання, особливо в жіночих гімназіях.

Починаючи з 1862 року у його просвітницькій діяльності та членів Полтавської громади почали виникати труднощі пов'язані із закриттям недільних шкіл та звинуваченням громадянців у «сепаратизмі» [17, кн. 1, с. 399]. До слідства був притягнутий й Кониський Олександр Якович. Улітку 1862 року його заслали до м. Вологда під поліцейський нагляд. Через десять років, у 1872 році з нього зняли поліцейський нагляд і дозволили проживати в Києві. 1873 року він став членом Південно-Західного відділу Імператорського російського географічного товариства в Києві [17, кн.

1, с. 401].

Через Кониського Олександра Яковича київські громадівці мали тісний зв'язок з галицькими діячами. За його ініціативи у 1874 році було засновано Наукове товариство у Львові. Також, як депутат Київської міської ради (1878) і як член Київської громади, Олександр Кониський у 1881 році порушував питання про навчання українською мовою в народних школах.

У 1897 році за участі Олександра Кониського було засновано Всеукраїнську загальну організацію українських громад. 1898 року, з ініціативи Олександра Яковича Кониського, окремою книжкою (1-й том) українською мовою вийшла перша ґрунтовна біографія Тараса Шевченка, а у 1901 р. вийшов її другий том. Спадщина Олександра Яковича і сьогодні служить Україні, утверджує її незалежність, а його «Молитва за Україну» стала духовним гімном України та звучить під час державних і громадських дійств.

Суголосні з думкою Побірченко Н. С. про те, що «Основне завдання громадівці вбачали в просвітницькій діяльності серед українського народу. ...Олександр Якович разом з іншими членами Полтавської громади турбувався про відкриття недільних шкіл для простолюду, яких за короткий проміжок часу з'явилося в місті п'ять. О. Я. Кониський писав про те, що «щонеділі по святах ходив я вчити дітей по недільних школах» [17, кн. 1, с. 395]. Учителями шкіл ставали представники інтелігенції та члени Громади. З метою забезпечення навчального процесу підручниками Олександром Кониським було видано такі як: «Граматика, або Перша читанка за для початку вчень» (1882) [8]; «Арихметика або щотниця: Для українських шкіл» (1863) [7], Наські граматки (1862) [11] та інші. Також великий вплив на розвиток шкільництва мала його праця «Огляд стану освіти на Україні» [12].

Великого значення Олександр Кониський також надавав національному вихованню. Цінними у цьому напрямку, є його праці «Народна моральність на Україні» (1892) [9] та «Український націоналізм» (1875) [13]. З цього приводу Бойко Н. у статті «О. Кониський та О. Барвінський: до історії співпраці» зацентувала увагу на тому, що «Кониський, не претендуючи на вичерпність, запропонував свою трактовку націоналізму та його ролі для тогочасного українства, розділеного різними імперіями» [3, с. 82]. У праці «Український націоналізм» Олександр Кониський писав про те, що «любов народу до тих прикмет своєї народності, котрими він відрізнявся од інших народів; то природний потяг обороняти ті прикмети од впливу чужої народності, розвивати їх, щоб жити в тих формах в яких вивела його на арену природа й історія» [13, с. 566]. Він, на думку Бойко Н., вважав за необхідне «облагородити свою національність» за європейським зразком [3, с. 87].

Проаналізувавши творий спадок Олександра Яковича Кониського, до основних нарядків його діяльності відносимо (літературну – автор художніх творів, публіцистики, науково-популярних праць, біографічних досліджень, духовного гімну України «Молитва за Україну (Боже великий, єдиний...), а також написання віршів, оповідань, романів, повістей часто під псевдонімами (О. Верещака, О. Хуторянин тощо)); громадську та культурно-просвітницьку (активний учасник українського національного відродження, був одним із організаторів Братства тарасівців – молодіжної національно свідомої організації, брав активну участь у створенні українських шкіл, просвітницьких гуртків, проведенні читань та нелегально підтримував поширення української книги, ініціював створення Всеукраїнського громадського фонду «Просвіта» та допомагав у діяльності «старої громади»); видавничу (був засновником та редактором українських часописів, зокрема мав відношення до видання журналу «Правда» у Галиччині, працював у київській громаді над поширенням українських книжок, займався перекладами з європейських мов, домагався впровадження української мови в освіту, навіть попри заборони Ёмського

указу 1876 року) та правничу (за фахом був юристом, служив у різних містах імперії (Полтава, Вільно, Київ), захищав селян у судових справах, виступав за соціальну справедливість, через політичну неблагонадійність зазнав переслідувань (арешт та заслання до Вологди у 1863 році)).

Окрім педагогічної, літературної, громадської, культурної, видавничої та перекладацької діяльності Олександр Якович Кониський займався й адвокатською діяльністю. Він виступав борцем за права і свободи українського народу. З цього приводу Александров О. у статті «Адвокатська діяльність Олександра Кониського (до 175-річчя) від дня народження» зазначав, що: «Принципи національного мовного судочинства, рівності між учасниками процесу, якого закликав дотримуватися О. Кониський, характеризував його як борця за прогресивні і демократичні ідеї у суспільстві, яким він був завжди. Це були сміливі виступи правознавця, який принципово і мужньо обстоював свої правові погляди і переконання, скрізь захищав права українського слова» [1, с. 7]. Суголосні з думкою Нінель Клименко, висловленій у статті «Борець за права і свободи: нові грані адвокатської діяльності Олександра Кониського», про те, що «Олександр Кониський одним із перших українських працівників порушив питання про застосування української мови в суді» [6, с. 44]. Нею зацентовано увагу на тому, що «...О. Кониський справедливо доводив, що суддя – слуга правосуддя. Найголовнішим засобом для розуміння того, що здійснюється на судді, він вважав мовну проблему....» [6, с. 44].

Наголосимо на тому, що Олександр Якович Кониський великого значення надавав саме мові як національному маркеру. На його погляд, українська мова має слугувати курсу на здобуття культурної і політичної самостійності, тобто в «українському середовищі не може бути толерування москвофільського язичія» і мова має бути спільною як для Західної, так і для Східної, південної та північної України. Наголошував на принциповій відмові від «мовного змішання» української мови із російською, акцентував увагу на вживанні чистої української мови, а не змішаної з церковнослов'янською, польською та іншими мовами. Адже, на його думку, мова слугує ключем до національної єдності, а також виступає культурним та державницьким інструментом. У цьому контексті досить важливою є думка Гирич І., наведена Бойко Н., про те, що Кониський О. «чітко вибудував розмежувальний кордон між українським та російським духовним простором і тим самим поставив справу служіння української інтелігенції завданням відродження власного народу на міцний ґрунт, певніший за примарні цілі радикального українства...» [4, с. 53].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Значення спадщини Олександра Яковича Кониського є актуальною та важливою в умовах сьогодення, коли український народ виборює своє право на незалежність та територіальну цілісність України. Він наголошував на тому, що українському народу притаманний природний потяг боронити свою країну від впливу чужої народності. Олександр Кониський один із творців української національної ідеї нової доби, яка поєднала культуру, право і самосвідомість. Його діяльність як громадського і культурно-просвітницького діяча сприяла розвитку української освіти, літератури та культури в умовах русифікаційної політики російської імперії.

Перспективами подальших розвідок вбачаємо висвітлення культурно-політичної функції мови як інструменту об'єднання і самостійності, дотримання чіткої мовної норми без граматичного нав'язування, а також освітньої практики (при якій мова виступає як засіб навчання і державотворення) та мовної свідомості, де мова є не просто інструментом, а фундаментом нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров О. Адвокатська діяльність Олександра Кониського (до 175-річчя від дня народження) // Юридична Україна. 2011. № 4. С. 5–7.
2. Біографія О. Я. Кониського. Видатні педагоги України та світу [Електронний інформ.-бібліогр. ресурс] / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [наук. кер. проекту Л. Д. Березівська]. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського : [офіц. сайт]. Київ, 2023. URL: <http://surl.li/qxjrv>;
3. Бойко Надія. О. Кониський та О. Барвінський: до історії співпраці. Слово і час. 2019. № 6 (702). С. 85–94.
4. Бойко Надія. Художньо-стильові домінанти в малій прозі Олександра Кониського. Дивослово. 2013. № 10. С. 53–56.
5. Іваницька С. Г. Олександр Якович Кониський в епістолярному спілкуванні (1893—1900 роки): [Рец.]: Листи Олександра Кониського до Іллі Шрага: Наукове видання / Упорядкування, передмова, примітки Т. П. Демченко, О. О. Мисюри. Чернівці: Просвіта, 2011. 210 с.
6. Клименко Нінель. Борець за права і свободи: нові грані адвокатської діяльності Олександра Кониського. Історія в рідній школі. 2015. № 11. С. 42–45.
7. Кониський О. Я. Арифметика або щотниця : Для українських шкіл / Написав Олександр Кониський. С.-Петербург: Вид. Н. Костомаровым, 1863. 66 с.
8. Кониський О. Я. Граматка, або Перша читанка за для початку вчення. К., 1882. 48 с.
9. Кониський О. Я. Народна моральність на Україні. Правда. 1892. № 3. С. 146–152.
10. Кониський О. Я. Оповідання. Повість. Поетичні твори / Олександр Кониський; редкол.: І. О. Дзеверін, О. Т. Гончар, Ю. Е. Григор'єв, В. Г. Дончик, М. Г. Жулинський [та ін.], вступ. ст. М. Є. Сиваченка, упоряд., прим. М. Л. Гончарука. Київ: Наукова думка, 1990. 635 с.
11. Кониський О. Я. Наські граматки. Основа. 1862. № 1. С. 64–82.
12. Кониський О. Я. Огляд стану освіти на Україні. ІЛ НАНУ ВРФТ. Ф. 77, оп. 1, спр. 27, арк. 1–3 зв.
13. Кониський О. Я. Український націоналізм. Правда. 1875. №14. С. 569.
14. Левченко І. К. Постать Олександра Кониського в громадсько-політичному житті Великої України та Галичини другої половини XIX століття: стан дослідження проблеми. Ніжинці відомі й невідомі: особистісний фактор у регіональній історії (друга міськрайонна науково-практична конференція). 2016. С. 49–60.
15. [Левченко І. К. Становлення поглядів О. Кониського щодо україно-польського питання // VI Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих науковців». 2016. Т. 8. С. 63-67.](#)
16. Листи Олександра Кониського до Іллі Шрага: Наукове видання / Упорядкування, передмова, примітки Т. П. Демченко, О. О. Мисюри. Чернівці: Просвіта, 2011. 210 с.
17. Побірченко Н. С. Кониський Олександр Якович (1836–1900). Педагог, письменник, публіцист, громадський діяч, організатор недільних шкіл / [Н. С. Побірченко] // Українська педагогіка в персоналіях : у 2-х кн. навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ «Либідь», 2005. Книга 1: X–XIX століття. С. 394–406.
18. Про життя і діяльність Олександра Кониського. Оповів Іван Франко. Львів: Коштом і заходом т-ва «Просвіта», 1901. 36 с.
19. Український інститут національної пам'яті. 1836 – народився Олександр Кониський, письменник, видавець, педагог. URL: <https://surl.cc/hfghej>
20. Франко І. Про життя і діяльність О. Кониського. Львів: Видавництво товариства «Просвіта», 1901. 36 с.

REFERENCES

1. Aleksandrov O. Advokatska diialnist Oleksandra Konyskoho (do 175-richchia vid dnia narodzhennia) // Yurydychna Ukraina. 2011. № 4. S. 5–7.
2. Biohrafia O. Ya. Konyskoho. Vydatti pedahohy Ukrainy ta svitu [Elektronnyi inform.-bibliohr. resurs] / DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho ; [nauk. ker. proiektu L. D. Berezivska]. DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho : [ofits. sait]. Kyiv, 2023. URL: <http://surl.li/qxjrv>;
3. Boiko Nadiia. O. Konyskyi ta O. Barvinskyi: do istorii spivpratsi. Slovo i chas. 2019. № 6 (702). S. 85–94.
4. Boiko Nadiia. Khudozhno-stylovi dominanty v malii prozi Oleksandra Konyskoho. Dyvoslovo. 2013. № 10. S. 53–56.
5. Ivanytska S. H. Oleksandr Yakovych Konyskyi v epistoliarnomu spilkuvani (1893—1900 roky): [Rets.]: Lysty Oleksandra Konyskoho do Illi Shraha: Naukove vydannia / Uporiadkuvannia, peredmov, pryitky T. P. Demchenko, O. O. Mysiury. Chernihiv: Prosvita, 2011. 210 s.
6. Klymenko Ninel. Borets za prava i svobody: novi hrani advokatskoi diialnosti Oleksandra Konyskoho. Istoriia v ridnii shkoli. 2015. № 11. S. 42–45.
7. Konyskyi O. Ya. Apykhmetyka abo shchotnytsia : Dlia ukpainskykh shkil / Hapysav Oleksandep Konyskyi. S.- Peterburh: Vyd. H. Kostomarovym, 1863. 66 s.
8. Konyskyi O. Ya. Hramatka, abo Persha chytanka za dlia pochatku vchenia. K., 1882. 48 s.
9. Konyskyi O. Ya. Narodna moralnist na Ukraini. Pravda. 1892. № 3. S. 146–152.
10. Konyskyi O. Ya. Opovidannia. Povist. Poetychni tvory / Oleksandr Konyskyi; redkol.: I. O. Dzeverin, O. T. Honchar, Yu. E. Hryhoriev, V. H. Donchyk, M. H. Zhulynskyi [ta in.], vstup. st. M. Ye. Syvachenka, uporiad., prym. M. L. Honcharuka. Kyiv: Naukova dumka, 1990. 635 c.
11. Konyskyi O. Ya. Naski hramatky. Osnova. 1862. № 1. S. 64–82.
12. Konyskyi O. Ya. Ohliad stanu osvity na Ukraini. IL NANU VRFT. F. 77, op. 1, spr. 27, ark. 1–3 zv.
13. Konyskyi O. Ya. Ukrainskyi natsionalizm. Pravda. 1875. №14. S. 569.
14. Levchenko I. K. Postat Oleksandra Konyskoho v hromadsko-politychnomu zhytti Velykoi Ukrainy ta Halychyny druhoi polovyny KhIKh stolittia: stan doslidzhennia problemy. Nizhyntsi vidomi y nevidomi: osobystisnyi faktor u rehionalnii istorii (druha miskraionna naukovo-praktychna konferentsiia). 2016. S. 49–60.
15. Levchenko I. K. Stanovlennia pohliadiv O. Konyskoho shchodo ukraino-polskoho pytannia // VI Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Aktualni problemy humanitarnykh nauk u doslidzhenniakh molodykh naukotsiv». 2016. T. 8. S. 63–67.
16. Lysty Oleksandra Konyskoho do Illi Shraha: Naukove vydannia / Uporiadkuvannia, peredmov, pryitky T. P. Demchenko, O. O. Mysiury. Chernihiv: Prosvita, 2011. 210 s.
17. Pobirchenko N. S. Konyskyi Oleksandr Yakovych (1836–1900). Pedahoh, pysmennyk, publitsyst, hromadskyi diiach, orhanizator nedilnykh shkil / [N. S. Pobirchenko] // Ukrainska pedahohika v personaliiakh : u 2-kh kn. navch. posib. dlia studentiv vyshch. navch. zakl. / za red. O. V. Sukhomlynskoi. Kyiv «Lybid», 2005. Knyha 1: Kh–KhIKh stolittia. S. 394–406.
18. Pro zhyttia i diialnist Oleksandra Konyskoho. Opoviv Ivan Franko. Lviv: Koshtom i zakhodom t-va «Prosvita», 1901. 36 s.
19. Ukrainskyi instytut natsionalnoi pam'iaty. 1836 – narodyvsia Oleksandr Konyskyi, pysmennyk, vydavets, pedahoh. URL: <https://surl.li/cc/hfghej>
20. Franko I. Pro zhyttia i diialnist O. Konyskoho. Lviv: Vydavnytstvo tovarystva «Prosvita», 1901. 36 s.